

**QUROL BILAN XIZMAT OLIB BORUVCHI ICHKI ISHLAR
ORGANLARI XODIMLARIDA RUHIY BARQARORLIKNI
SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI**

Mirzatullayev Abror Asatulla o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20679522>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada o'qotar qurol bilan xizmat olib boruvchi ichki ishlar organlari xodimlarining ruhiy barqarorligini shakllantirish, hissiy nazorat va stressga chidamlilik mexanizmlari kompleks tahlil qilingan. Qurol olib yurishning xodim psixikasiga ta'siri ("qurol effekti"), ekstremal vaziyatlarda qo'rquv va hayajonni boshqarish hamda o'z-o'zini regulyatsiya qilish usullari yoritilgan. Shuningdek, xodimlarga qurol biriktirishdan oldin va xizmat jarayonida chuqurlashtirilgan psixodiagnostika o'tkazishning ahamiyati ilmiy asoslangan. AQSh, Buyuk Britaniya va Isroil davlatlari politsiya tizimidagi psixologik saralash va stress menejmenti borasidagi ilg'or xorij tajribasi o'rganilib, O'zbekiston milliy qonunchiligi va amaliyotini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ruhiy barqarorlik, o'qotar qurol, psixologik mexanizm, stressga chidamlilik, hissiy nazorat, ekstremal vaziyat, psixodiagnostika, xorij tajribasi, jamoat xavfsizligi.

Аннотация. В данной научной статье проводится комплексный анализ механизмов формирования психологической устойчивости, эмоционального контроля и стрессоустойчивости сотрудников органов внутренних дел, несущих службу с огнестрельным оружием. Освещены влияние ношения оружия на психику сотрудника («эффект оружия»), управление страхом и волнением в экстремальных ситуациях, а также методы саморегуляции.

Contact: 99 826 99 56

Научно обоснована важность проведения углубленной психодиагностики перед закреплением оружия за сотрудниками и в процессе службы. Изучен передовой зарубежный опыт психологического отбора и стресс-менеджмента в полицейских системах США, Великобритании и Израиля, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию национального законодательства и практики Узбекистана.

Ключевые слова: психологическая устойчивость, огнестрельное оружие, психологический механизм, стрессоустойчивость, эмоциональный контроль, экстремальная ситуация, психодиагностика, зарубежный опыт, общественная безопасность.

Abstract. This scientific article provides a comprehensive analysis of the mechanisms for forming psychological stability, emotional control, and stress resistance of internal affairs officers serving with firearms. The impact of carrying a weapon on an officer's psyche (the "weapon effect"), managing fear and excitement in extreme situations, and self-regulation methods are highlighted. The importance of conducting in-depth psychodiagnostics before assigning weapons to officers and during their service is scientifically substantiated. The advanced foreign experience of psychological screening and stress management in the police systems of the USA, the UK, and Israel was studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the national legislation and practice of Uzbekistan.

Keywords: psychological stability, firearm, psychological mechanism, stress resistance, emotional control, extreme situation, psychodiagnostics, foreign experience, public safety.

Ichki ishlar organlari (IIO) xodimlarining xizmat faoliyati o'z tabiatiga ko'ra doimiy xavf, stress va kutilmagan ekstremal vaziyatlar bilan bog'liq. Ayniqsa, xizmatni o'qotar qurol bilan olib boruvchi xodimlar (patrul-post xizmati, tezkor-

qidiruv bo'linmalari, maxsus otryadlar) zimmasiga nafaqat o'zining, balki fuqarolar hayotining daxlsizligi uchun ulkan yuridik va ruhiy mas'uliyat yuklanadi.

Psixologiyada "Qurol effekti" (Weapon effect) degan tushuncha mavjud bo'lib, unga ko'ra yonida qurol borligini his qilish insonning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishi bilan birga, uning agressivlik (tajovuzkorlik) darajasini ham sun'iy ravishda ko'tarib yuborishi mumkin. Xodimning ruhiy barqarorligi uning qurolni qachon, qanday holatda qo'llash kerakligini aql-idrok bilan, soniyaning mingdan bir bo'lagida to'g'ri tahlil qila olishida namoyon bo'ladi. Qurol faqatgina jismoniy tayyorgarlikni emas, balki "temirdek mustahkam" asab tizimi va yuksak hissiy intellektni (EQ) talab qiladi.

Huquqbuzar tomonidan qurolli qarshilik ko'rsatilganda yoki fuqarolarning hayotiga bevosita xavf tug'ilganda xodim organizmida kuchli stress reaksiyasi (Fight, Flight or Freeze - "Kurash, Qoch yoki Qotib qol") ishga tushadi. Bu jarayonda quyidagi psixofiziologik o'zgarishlar yuz beradi:

- **Tunnelli ko'rish (Tunnel vision):** Qonda adrenalin miqdorining keskin oshishi natijasida xodimning periferik (yon-atrofni) ko'rish qobiliyati yo'qoladi, u faqatgina nishonni (jinoyatchini) ko'radi. Bu atrofdagi begunoh odamlarni payqamaslik xavfini tug'diradi.
- **Eshitishning pasayishi (Auditory exclusion):** Otishma yoki qattiq shovqin vaqtida miya diqqatni faqat xavfga qaratadi va xodim sheriklarining buyruqlarini eshitmay qolishi mumkin.
- **Vaqtning sekinlashishi:** Kuchli hayajon va qo'rquv ta'sirida xodimga voqealar sekinlashtirilgan kadrdek tuyulishi mumkin.

Ruhiy barqarorligi past bo'lgan xodim bunday holatda vahimaga tushib, qurolni noto'g'ri qo'llab qo'yishi (asossiz o't ochishi) yoxud o'zini himoya qilish imkoniyati bo'la turib, shok holatiga tushib qotib qolishi mumkin.

Xodimlarda hissiy nazoratni rivojlantirish uchun tizimli psixologik mashg'ulotlar olib borilishi zarur:

1. **Avtogen mashqlar va vizualizatsiya:** Xodim ong ostida turli og'ir ssenariylarni (jinoyatchining to'satdan pichoq bilan hamla qilishi, qorong'u joyda otishma) vizualizatsiya qilishi (ko'z oldiga keltirishi) va bu ssenariylarda o'zini sovuqqon tutishni xayolan mashq qilishi kerak.
2. **Taktik nafas olish:** "Kvadrat usulida nafas olish" (4 soniya ichga olish, 4 soniya ushlab turish, 4 soniya chiqarish, 4 soniya ushlab turish) yurak urishini sekinlashtiradi va miyani kislorod bilan ta'minlab, ratsional fikrlashni tiklaydi.
3. **Stress-inkubatsiya (Stressga ko'niktirish):** Otish mashqlarini faqatgina tinch, yorug' tirlarda emas, balki baland shovqin, miltillovchi chiroqlar va jismoniy charchoq (yugurib kelgandan so'ng o'q otish) fonida tashkil etish.

Qurolli bo'linmalar psixologiyasi borasida xorijiy davlatlar amaliyoti jiddiy profilaktik tizimga ega:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** Politsiya xodimlariga qurol biriktirishdan oldin ular MMPI-2 (Minnesota ko'p o'lchovli shaxs so'rovnomasi) orqali chuqur psixologik skriningdan o'tkaziladi. Agarda ofitserning shaxsiyatida ozgina bo'lsa-da impulsivlik yoxud tajovuzkorlik aniqlansa, unga o'qotar qurol berilmaydi. Otishma ishtirokchisiga aylangan ofitser darhol majburiy psixologik rehabilitatsiyaga yuboriladi.
- **Buyuk Britaniya (UK):** Britaniyada aksariyat politsiyachilar qurolsiz xizmat qiladi. O'qotar qurol faqat maxsus ruxsatnomaga ega bo'lgan "Authorised Firearms Officers" (AFO) largagina beriladi. Ular oddiy otishni emas, balki ziddiyatni psixologik jihatdan so'z orqali (De-escalation) pasaytirish taktikasiga yillab o'qitiladi. Ularning oltin qoidasi: "Qurol — bu eng so'nggi argument".

- **Isroil:** Doimiy jangovar shaylik holatida bo'lgan Isroil politsiyasida xodimlarning ruhiy tayyorgarligi ularning kundalik hayotiga singdirilgan. Ularda "Hushyorlik paranoiyasi" emas, balki "Sog'lom vaziyatni baholash" psixologiyasi shakllantirilgan. Xodim xizmatdan tashqari vaqtda ham qurol bilan yurishga ruxsat etiladi, bu ularda qurolga nisbatan mas'uliyat hissini kundalik odatga aylantiradi.

IIO xodimlarining ruhiy barqarorligi jamoat xavfsizligining kafolatidir. Mavjud tizimni takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, "Ichki ishlar organlarida xizmatni o'tash tartibi to'g'risida"gi Nizomga xodimlarga o'qotar qurol biriktirishdan avval ularni qat'iy ravishda "Klinik-psixologik va poliqlafik" (Yolg'onni aniqlovchi detektor) tekshiruvdan o'tkazish bo'yicha majburiy tartibni kiritish.

Ikkinchidan, IIV idoraviy poliklinikalari va psixologik ta'minlash bo'limlari hamkorligida, oilaviy ajrim yoqasida turgan, yaqin insonini yo'qotgan yoxud kuchli moliyaviy qiyinchilik (katta qarz) girdobida qolgan xodimlarni aniqlash va ulardan vaqtinchalik o'qotar qurolni olib turish (xavf davrida) amaliyotini joriy etish. Sababi, kuchli maishiy stress ostidagi xodimda quroldan o'z joniga qasd qilish yoxud tajovuzkorlik maqsadda foydalanish xavfi yuqori bo'ladi.

Uchinchidan, Xodimlar uchun o'q otish tayyorgarligi me'yorlariga "Stress ostida o'q otish" (kuchli jismoniy zo'riqishdan keyin va shovqinli xalaqitlar fonida tezkor qaror qabul qilish) maxsus psixologik normativini kiritish.

Xulosa qilib aytganda, qurol o'z-o'zidan otilmaydi, uni insonning aqli va barmog'i boshqaradi. Xodimning ruhiy barqarorligi, vaziyatni to'g'ri baholay olishi va o'z his-tuyg'ularini jilovlay bilishi uni qonunbuzarlik va fojidan asrab qoluvchi eng katta qalqondir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni. 16.09.2016 yildagi O'RQ-407-son.
2. O'zbekiston Respublikasi IIVning "Ichki ishlar organlari xodimlarini psixologik ta'minlash ishlarini tashkil etish to'g'risida"gi me'yoriy buyruqlari.
3. Гафуров И. ва бошқ. "Ички ишлар органларида психологик таъминлаш ва экстремал вазиятларда бошқариш". – Тошкент: ИИБ Малака ошириш институти, 2022.
4. Grossman, D. "On Combat: The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace". PPCT Research Publications, 2004.
5. Artwohl, A., & Christensen, L. W. "Deadly Force Encounters: What Cops Need to Know to Mentally and Physically Prepare for and Survive a Gunfight". Paladin Press, 1997.
6. College of Policing. "Armed Policing: Psychological Assessments and Stress Management". HM Government, London, UK, 2021.

